

Michał Jędrzejek

„Bóg umarł”. Dzieje i analiza pewnego filozoficznego wyroku śmierci (streszczenie)

„Bóg umarł” – to jedno z najsłynniejszych zdań w historii filozofii zachodniej. Choć często jego autorstwo przypisuje się Fryderykowi Nietzsche, to istnieją również teologiczne, literackie i filozoficzne antecedencje Nietzscheańskiego stwierdzenia oraz liczne późniejsze komentarze. Składają się one razem na opowieść określającą kondycję człowieka i stan kultury w świecie nowoczesnego Zachodu.

Pierwszym celem przedstawionej pracy doktorskiej jest historyczna analiza pochodzenia, funkcji i znaczenia formuły „Bóg umarł” w dziełach wybranych myślicieli XIX i XX w.: Georga Wilhelma Friedricha Hegla, Fryderyka Nietzschego oraz tzw. „teologów śmierci Boga” (m.in. Th. J. J. Altizer, W. Hamilton, R. L. Rubenstein). Zostali oni wybrani do analizy jako najistotniejsi reprezentanci kolejnych etapów dziejów tego określenia, czyli przejścia od teologiczno-filozoficznej spekulacji u progu epoki nowoczesnej (Hegel) przez profetyczną diagnozę nieobecności Boga pod koniec XIX w. (Nietzsche) po rozpowszechnione pytanie o możliwość wiary religijnej wobec procesu sekularyzacji i tragedii II wojny światowej („teolodzy śmierci Boga”). Analiza została skoncentrowana przede wszystkim na wynikającej z badanego określenia argumentacji epistemologicznej (Bóg jest nieobecny w świecie zdominowanym przez kontekst techniczno-naukowy) i moralnej (Bóg jest niegodny wiary wobec istnienia zła w świecie), która stawia pod znakiem zapytania dotychczasowy obraz Boga i rzeczywistości ostatecznej.

Drugim celem jest filozoficzna interpretacja tezy o śmierci Boga jako: 1) nowoczesnej „metafory absolutnej” (w rozumieniu Hansa Blumenberga), czyli obrazu dającego punkt orientacji oraz wyznaczającego fundamentalne pewniki i postawy w danej epoce oraz 2) jednego z nowoczesnych „warunków wiary” (w ujęciu Charlesa Taylora), czyli głównych okoliczności nabywania i podtrzymywania przekonań religijnych we współczesnej kulturze. Dowodzę, że różne interpretacje tezy o „śmierci Boga” konstytuują zbiór odczuć, nastawień oraz moralno-epistemologicznej argumentacji, które stanowią tło nowoczesnych przekonań i praktyk zarówno osób wierzących, jak i niewierzących. Argumentuję, że mimo chwytliwych polityczno-kulturowych haseł „powrotu Boga”, „zemsty Boga”, „odwetu sacrum”, krytyki teorii sekularyzacji oraz tzw. zwrotu postsekularnego teza o „śmierci Boga” w powyżej określonym znaczeniu zachowuje swoją aktualność, wciąż stanowiąc wyzwanie dla myślenia religijnego.

Michał Jędrzejek

Do: dr hab. Izabela Anapol, prof. UJ